

Iiona Hongisto – Wider Screen 2/2005

TURKKILAISEN RIIPPUMATTOMAN ELOKUVAN VAPAUDENKAIPUU

- Yesim Ustaoglu'n haastattelu

Sodankylän elokuvajuhlien turkkilainen ohjaajavieras **Yesim Ustaoglu** (s. 1960) esitteli festivaaleilla kaksi teostaan. Ustaoglu tarttuu elokuvissaan poliittisesti ajankohtaisiin aiheisiin, joita hän käsittelee eurooppalaisen taide-elokuvaperinteen innostamin keinoin. Vuodesta 1985 elokuvia tehnyt ohjaaja toi Sodankylään kaksi uusinta fiktioelokuvaansa.

Berliinin elokuvajuhlilla parhaan eurooppalaisen elokuvan palkinnon voittanut *A Journey to the Sun* (Günese yolculuk, 1999) kertoo kahden miehen ystävydestä. Tummahiipiäinen maaseudulta kaupunkiin muuttanut Mehmet vangitaan ja pahoinpidellään, koska häntä luullaan kurdiksi. Tapahtumien seurauksesta hän menettää työpaikkansa ja asuntonsa. Mehmet kohtaa Istanbulin vilinässä virkavaltaa pakoilevan Berzanin, joka auttaa epäonnista uuteen alkuun. Berzan, joka on kurdi, kuitenkin tapetaan kadulla mellakan yhteydessä. Mehmet päättää viedä ystävänsä ruumiin tämän kotikylään toiselle puolelle Turkkiä.

Ustaoglu'n viimeisin ohjaustyö, *Waiting for the Clouds* (Bulutlari beklerken, 2004), sijoittuu pääosin maaseudulle, Koillis-Turkin vuoristoon. Teos kertoo vanhasta naisesta, joka menetettyään lapsena vanhempansa on peittänyt kreikkalaiset juurensa orpokotiin joutumisen pelossa. Häntä kalvaa syyllisyys pikkuveljen jättämisestä heitteille ja hänen joutumisestaan orpokotiin. Ayshe vetäytyy kyläyhteisöstään vuorille, jossa hän pyrkii selvittämään suhteensa menneisyyteen.

Molemmat teokset nostavat esiin kysymykset identiteetistä, kulttuurisista rajoista ja historiallisista juurista. Kurdi- ja kreikkalaisvähemmistöjen kautta turkkilaista todellisuutta lähestyvä ohjaaja luottaa rauhalliseen, paikoin elliptiseen kerrontaan ja maalauksellisiin kuvastoihin, tippaakaan rankasta tematiikasta tinkimättä. Yesim Ustaoglu kertoi Sodankylän vilinässä elokuvantekoperiaatteistaan, työskentelytavoistaan ja mietteistään riippumattomasta elokuvasta.

Arkkitehtuurista elokuvaan

Koillis-Turkissa syntynyt ja kasvanut Ustaoglu on koulutukseltaan arkkitehti. Valmistuttuaan hän muutti Istanbuliin ja alkoi arkkitehtina työskentelyn ohella valmistella restaurointia käsittelevää väitöskirjaa. Siirtyminen elokuvantekoon tapahtui nimenomaan Istanbulissa, jossa Ustaoglu kävi elokuvakursseja ja osallistui yksityisten koulujen tarjoamaan elokuvaopetukseen. Suurimmaksi audiovisuaaliseksi tuuppaukseksi uranvaihdolle hän mainitsee Ingmar Bergmanin elokuvan *Hiljaisuus* (Tystnaden, 1963).

Nähtyään Bergmanin elokuvan – monien muiden ohella – Ustaoglu alkoi miettiä elokuvan mahdollisuuksia. Elokuva tuntui arkkitehtuuria sopivammalta keinolta kehittää omia visioita ja tavoitteita. Elokuvanteko antoi vapauksia, joita arkkitehdilla ei ollut. Ustaoglu ei kuitenkaan näe elokuvaa ja arkkitehtuuria toisilleen vastakkaisina taiteenlajeina. Hänelle arkkitehtuuri ja restauraatio-opinnot ovat edelleen tärkeitä, sillä niiden kautta Ustaoglu kertoo oppineensa tuntemaan turkkilaisia elämäntapoja ja asenteita:

– *"Mitä ikinä teen, elokuvia tai rakennuksia, haluan ymmärtää aiheeni täydellisesti."* Sekä elokuvateosta että valmista rakennusta edeltää intensiivinen valmisteluvaihe ja pitkä tutkimusprosessi.

Arkkitehtuurin ja elokuvan suhde määrittyy Ustaoglun mukaan myös auringonvalon kautta. Rakennusten suunnittelemisessa auringonvalolla on suuri merkitys talojen lämmitykselle, kun taas elokuvantekoa sanelevat valaistusolosuhteet. Auringon rytmi käytännössä sanelee kuvausaikataulut ja Ustaoglu kertookin seuraavansa työskennellessään aurinkoa. Sekä arkkitehtuurissa että elokuvateossa on tunnettava auringon liikkeit optimaalisen tuloksen saavuttamiseksi. Ohjaaja-käsikirjoittaja miettii jo kirjoitusvaiheessa kuvauspaikkoja, valaistusolosuhteita ja kompositioita. Lopputuloksena ovat usein hulppeat valokuvaukselliset maisemat.

Ustaoglu ei maalaa teoksissaan varsinaisia arkkitehtoonisia visioita, niin kuin esimerkiksi **Michelangelo Antonioni**, vaan hän luottaa yksityiskohtaisiin asetelmiin. Paikoin Ustaoglun teoksissa on esimerkiksi havaittavissa **Robert Bressonin** teoksista muistuttava suhtautuminen elokuvalliseen tilaan. *A Journey to the Sun* -elokuvassa Mehmet kulkee ympäri kaupunkia mukanaan ainoa työvälineensä; kuuntelulaite, jonka avulla hän kartoittaa maanalaisten vesiputkien halkeamia. Yksittäiset äänet jäsentävät Mehmetin olemista kaupunkitilassa. Asetelma vertautuu kiinnostavasti esimerkiksi Bressonin elokuvaan *Kuolemaantuomittu on karannut* (Un condamné à mort s'est échappé, 1956), jossa päähenkilö Fontainen suhde sellinsä ulkopuoliseen maailmaan rakentuu nimenomaan yksittäisten äänien varaan.

Turkkilainen elokuva

Ustaoglun mukaan Turkissa on meneillään riippumattoman elokuvan esiinnousu. Videoita ja lyhytelokuvia tehdään paljon: monet nuoret ovat innostuneet elokuvailmaisusta sen antamien vapauksien takia. Riippumattomalle tuotannolle on selvästi myös tilaus, sillä Ustaoglu kertoo myös yleisön löytäneen "vapaiden elokuvien" luokse. Nuoren sukupolven

vaikutus näkyy myös laajemman yleisön suosiossa olevissa populaareissa teoksissa. Uudet tekijät toimivat niin valtavirrassa kuin sen ulkopuolellakin.

Naistekijöiden asema turkkilaisessa elokuvakulttuurissa on edelleen suhteellisen heikko. Joitakin naistekijöitä kyllä löytyy ja erityisen kiinnostavaa on, että heidän elokuvansa ovat usein aiheiltaan rohkeita ja mielipiteiltään rankan harkittuja Ustaoglu omien kokemusten mukaan asetelma on kahtiajakautunut: työyhteisössä hän ei ole koskaan kokenut ongelmia tai syrjintää. Luottamus ja kunnioitus vallitsevat saman asian puolesta työskentelevien välillä. Sen sijaan hän toteaa:

– *"Joskus on vaikeuksia suhteessa vallitsevaan elokuvakulttuuriin ja vaikuttajiin. He aiheuttavat ongelmia. Jos olisin mies, aiheeni ja tekotapani olisivat hyväksyttävämpiä. Ristiriitaisia ajatuksia herättävät aiheeni ja sukupuoleni ovat joillekin vaikea yhdistelmä."* Teosten vastaanotto vaihtelee jokaisen projektin kohdalla: *"Jotkut näkevät kanssani samalla tavalla, katsovat samoilla silmillä, ja jotkut eivät."*

Turkin elokuvateollisuus ei ole massiivinen koneisto, mutta se kasvaa koko ajan. Ustaoglu korostaa erityisesti, että teknistä osaamista ja laitteistoa on kyllä tarjolla, mutta rahoitusjärjestelmät puuttuvat. Turkissa ei ole kansallista elokuvakeskusta tai -säätöä, joka koordinoisi jaettavia tukia. Tänä vuonna kulttuuriministeriössä on kuitenkin otettu muutama askel hyvään suuntaan, mutta vielä on liian aikaista sanoa, milloin ja miten muutokset tulevat vaikuttamaan.

Tiukasti valtion sidotun taloudellisen tuen sijaan Ustaoglu kuitenkin korostaa kansainvälisten rahastojen tärkeyttä. Yhteistuotannot ja kansainvälinen rahoitus ovat hänen mukaansa riippumattoman elokuvan ainoa mahdollisuus säilyä riippumattomana. Esimerkiksi Eurimages voisi Turkin mahdollisen EU-jäsenyyden myötä elävöittää kansallista elokuvatuotantoa. Esimerkiksi kansainvälisyydestä käy myös se, että Aki Kaurismäenkin elokuvia leikkannut Timo Linnasalo on yksi *Waiting for the Clouds* -elokuvan leikkaajista.

Kansainvälisistä tuulista huolimatta Ustaoglu on kuitenkin vakaasti päättänyt pysyä Turkissa ja tehdä elokuvia turkkilaisuudesta. Hänen elokuvansa syntyvät turkkilaisista lähtökohdista ja rakentuvat turkkilaisen todellisuuden varaan. Tässä mielessä saksalaisen nykyelokuvan Turkki-aalto täydentää Ustaoglu teoksia mielenkiintoisesti. Esimerkiksi **Fatih Akinin** tapa käsitellä Saksassa asuvia siirtolaisia ponkaisee Ustaoglu tematiikkaan verrattavissa olevista identiteettikysymyksiä luotaavista lähtökuopista. Ustaoglu käsittelee turkkilaisia, jotka ovat vieraita omassa maassaan, ja Akin kertoo vieraalla maalla olevista turkkilaisista. Kansainvälisestikin ajateltuna uuden tekijäsukupolven teokset ovat oman historian kanssa neuvottelua.

Dokumentaarisuus

Elokuva on Ustaoglu mukaan kritiikin väline, jota ei kuitenkaan voi erottaa taiteesta. Hän pyrkii käsittelemään vaikeita aiheita yhdistämällä suoraan todellisuuteen tarrautuvat elementit ja taiteellisen ilmaisun. Ustaoglu käyttää teoksissaan pääosin amatöörinäyttelijöitä ja liittää fiktioelokuviinsa paljon dokumentaarista materiaalia. Materiaalin kerääminen ja arkistoissa käyminen on tärkeä osa työprosessia. *"Ennen kuvausten aloittamista, käsikirjoitusvaiheen*

aikana, teen paljon tutkimusta. Matkustan paljon ja tallennan kaiken näkemäni ja kuulemani." Esimerkiksi elokuvaan *A Journey to the Sun* lomittuu nälkälakkojen ja mellakoiden uutisointi, jotka sitovat teokset vankasti turkkilaisiin lähtökohtiin. *Waiting for the Clouds* -elokuvan tarinaan lomittuu arkistoista löydettyjä valokuvia ja käsikirjoitusta ovat värittäneet Ustaogluun tekemät haastattelut. Elokuvan alussa ja lopussa näkyvä valokuva muutti koko elokuvan juonikaaren. Ustaoglu kertoo liikuttuneensa nuoren äidin ja lapsen kuvasta niin paljon, että löydettyään valokuvan arkistosta hän kirjoitti elokuvan lopun uusiksi. Alkuperäistä lopetusta hän ei suostu paljastamaan.

Dokumentaarinen materiaali on Ustaoglulle keino tarttua Turkin historiaan ja kulttuuriin. Haastattelujen tekeminen, arkistoissa käyminen, valokuvien kerääminen ja uutismateriaalin läpikäyminen antavat mahdollisuuden tulkita ja ymmärtää nykyhetkeä. Arkistomateriaalin käyttö ei näin ollen ole taaksepäin katsomista, vaan katseen suuntaamista nykyisyyteen ja sitä kautta varovaisesti myös tulevaan.

Erityisesti tehdessään elokuvaa *Waiting for the Clouds* Ustaoglu huomasi työmetodinsa ohjaavan häntä myös dokumentaaristen elokuvien suuntaan. Kolme vuotta kestänyt tutkimusperiodi tuotti myös *Life on Their Shoulders* -dokumentaarin (2004), jota Sodankylässä ei kuitenkaan valitettavasti nähty. Dokumentaari käsittelee kuvauspaikaksi valitun kylän ihmisten elämää ja jokapäiväisiä asioita. Ustaoglu kertoo, että dokumentaarin kuvaaminen oli siinä mielessä helpompaa, että näyttelemisen koettiin kylässä syntyä, mutta dokumentaarin tekemiseen uskonto ei tuonut rajoitteita. Onneksi eräs kylässä vaikuttanut vahva nainen sai muut kyläläiset lopulta vakuuttuneiksi myös fiktion synnittämyydestä.

Seuraava askel

Yesim Ustaoglu valmistele jo seuraavaa projektia, joka on tällä hetkellä käsikirjoitusvaiheessa. Valmistelu vie kuitenkin totuttuun tapaan oman aikansa. Uudesta projektistaan Ustaoglu suostuu paljastamaan ainoastaan sen, että myös tulevassa teoksessa on mukana road movie -elementti:

– "Nyt kun ajattelen asiaa, elokuvissani liikutaan aina jonnekin. Ehkä se on osa turkkilaisuutta: unelma matkustaa jonnekin muualle."

Kaupunkia ja maaseutua erottavat tekijät, pitkät välimatkat ja kaupunkien sisältä löytyvät erilaiset mikrokosmokset määrittävät Ustaogluun teoksia. Valtion sisällä olevat kulttuuriset säröt kytkeytyvät maantieteellisiin eroihin. Pilvien halkoma vuoristo, kuivat pellot, Istanbulin kapeat kadut ja lähiöistä löytyvät ankeat teollisuusalueet lomittuvat toisiinsa ja pakottavat miettimään, minkälaisesta turkkilaisuudesta ja kenen Turkista oikeastaan onkaan kyse.

Haastattelu tehty Sodankylän elokuvajuhlilla 18.06.2005.

teksti & kuvat: © Ilona Hongisto

[tulostettava versio: [htm](#) & [pdf](#)]

*****

Julkaistu Film-O-Holic.comissa 30.06.2005.

 Kaikki oikeudet pidätetään.
Kirjoituksen tekijänoikeudet omistaa kirjoittaja.
Sivun ulkoasun tekijänoikeudet omistaa Film-O-Holic.

